

A
ESİN.E
TÜR
1961

TARİH KONGRESİ

26 Ekim 1961 — Ankara

BİLDİRİ ÖZETLERİ

97

ESİN, EMEL (İstanbul): *Türk san'at tarihinde Kara-hanlı devrinin mevkii**.

Türk Tarih Kurumu Basımevi—Ankara, 1961

ARTUK, İBRAHİM: <i>Orta ve Yeniçağa ait nadir sikke ve nişanlar</i>	25
BUNYATOV, Z. M.: <i>VII-VIII. yüzyıllarda Hazer Türklerinin Azerbaycan'da (Aran'da) kaldıkları müddet hakkında</i>	25
CAFEROĞLU, AHMET: <i>Çin kaynaklarının Saç ören Türkleri</i>	26
EFENDİYEV, O. A.: <i>Şirvan'ın Safeviler devletine ilhak olması</i>	27
ESİN, EMEL: <i>Türk san'at tarihinde Kara-hanlı devrinin mevkii</i>	27
EYİCE, SEMAVİ: <i>1961 yazında Doğu Trakya'da yapılan bir tetkik gezisinden notlar</i>	29
GRIGNASCHI, MARIO: <i>Les guerriers domestiques dans la féodalité turque</i>	30
ORAL, M. ZEKİ: <i>Harbut Ulu Cami duvarındaki vergi kitabesi</i>	31
ÖNDER, MEHMET: <i>Konya kalesi ve figürlü eserleri</i>	33
ÖZERDİM, MUHADDERE: <i>Chou'lar ve Türklerden gelen "Gök Dini"</i>	35
SEVİM, ALİ: <i>"Tarihü Meyyâfârikin ve Amid'in Mervan'ıtlar Bölümünün yayını münasebetiyle</i>	36
SÜMER, FARUK: <i>Ağaçerler</i>	37
TAUER, FELIX: <i>Das geographische Werk Hâfiz-i Abrûs</i>	37
TAESCHNER, FRANZ: <i>Das anatolische Aclitum des 13.—14. Jhs. und seine Beziehung zu Mevlâna Celâleddin Rûmi</i>	38
ÜLGEN, ALİ SAİM: <i>Selçuk eserlerinin bilinmeyen bazı özelliklerinden örnekler</i>	39
ÜNVER, SÜHEYL A.: <i>Anadolu Selçukluları ve beyliklerinde hazırlanan Kur'anı Kerim nüshaları ve bilmemiz icabeden bazı hususiyetler hakkında</i>	40
ZAJACZKOWSKI, WODZIMIERZ: <i>Polonya ile Türkiye arasındaki kültür münasebetleri</i>	42

III.

OSMANLI TARİHİ BÖLÜMÜ

ALTUNDAĞ, ŞİNASI: <i>Osmanlılarda kadıların salâhiyet ve vazifeleri hakkında</i>	45
BEDİZ, DANYAL: <i>Osmanlı donanma ve ticaret filolarının inkişafında jeopolitik ve ekonomik Faktörler</i>	46
BLASKOVICS, JOZEF: <i>XVII. asırda beylerbeyi hassaları ve tabaanın hayatı</i>	49
CEZAR, MUSTAFA: <i>Kara levendleri ve bunların Osmanlı ordusunun iç ve dışındaki durumları ile çeşitli sahalarda oynadıkları roller hakkında bir araştırma</i>	50
ÇAYCI, ABDURRAHMAN: <i>İtalya'nın Tunes'ta siyasi üstünlük teşebbüsü (1871) : Cedyda Meselesi, bu meseleye Osmanlı Devletinin müdahale ve hakemliği</i>	51
D'ESZLARY, CHARLES: <i>La situation internationale de l'émigration de Louis Kossuth en Turquie entre 1849 et 1850</i>	53
FEHİR, GÉZA: <i>Macaristan'ın Türk hâkimiyeti devrinde kalma mimari ve sanat eserleri</i>	54
GÖKBİLGİN, TAYYİP: <i>XV-XVI. yüzyıllarda eyâlet-i Rûm</i>	56

Dr.Emel Esin KÜTÜPHANESİ	
Demirb. no:	00097
Tasnif no:	A ESİN, E TÜR 1961

EFENDİYEV, O. A. (Bakû): *Şirvan'ın Safeviler devletine ilhak olması.*

(Safeviler devletinin⁷ teşekkülü tarihinden):

XVI. yüzyıl başlarında Azerbaycan'da Safeviler devletinin yükselmesi zamanında Şirvanşahlar devletinin durumu, I. Şah İsmail'in Şirvan'a seferleri, bu iki devletin karşılıklı münasebetleri ve en nihayet 1538'de Şirvan'ın Safevilere ilhak olunması ışıklandırılmıştır.

Şirvan'ın I. Şah Tahmasip tarafından ilhakını kolaylaştıran, burada vaki olan halk isyanı izah edilmiştir.

Bundan başka Derbendi sülâlesinin sonuncu Şirvan hükümdarları (Behram bey, Gazi bey, Soltan Mahmud, II. İbrahim Şeyhşah, II. Halilüllah, Şahruh) hakkında bazı malûmat verilmiştir.

Tebliğde Hürşah, Müneccimbaşı, Hondemir, Hesen Rumlu ve bu gibi müelliflerin eserlerinden kullanılmıştır.

ESİN, EMEL (İstanbul): *Türk san'at tarihinde Kara-hanlı devrinin mevkiî**.

I. *Ak-beşim*:

Kırgızistan'da, Çu nehri havzasında Ak-beşim mâbedi, Kara-hanlı Türklerinin İslâmiyete girmeden evvelki kültür eserleri hakkında bir fikir vârebilir. Filhakika, kıymetli san'at eserleri bulunan bu mâbed, Kara-hanlı başkentlerinden Balasagun'un çevresindedir. Ak-beşim'de, 1953-54 yıllarında yapılan kazılarda, başlıca kısımları milâdi VII. ilâ VIII. yüzyıllardan kalan ve bir Budist manastırı ile bir stupa ihtiva eden bir dinî külliye meydana çıkarılmış; XI. yüzyılda tahrip edildiği anlaşılan külliyenin kalıntılarında freskler, toprak ve alçı heykel parçaları, maden oymaları, mühürler, sırlı topraktan destiler ve kadehler ve ekseriyeti Türkeş olan 177 adet meskûkât bulunmuş. Mâbedin şekli, İslâm-Türk mimarisinin cami-medrese külliyelerine bir öncü teşkil eder. Kemer cinslerinde ve tamga şeklindeki tuğla tezyinatta İslâm binalarında görülecek tarzlara tesadüf edilmektedir. Figüral eserlerde bazı

* 35 mm.lik diapostivler gösterilecektir.

Türk tipleri görülür. Fresklerde ve maden oymalarında müstakbel İslâm-Türk san'atının geleceğini hazırlayan motifler müşahade edilir. Ak-beşim san'atında sakin ve huzurlu bir hava vardır. Bozkır san'atının girift ve dinamik şekilleri ikinci plâna düşmüştür. Bu en eski Türk külliyesinde, Türk san'atının ileride alacağı veçhe tebellür etmeğe başlamıştır.

II. Kara-hanlı Türklerinin İslâmî devri :

Kutadgu Bilig gibi, Ahmed Yesevî ve Mahmud Kaşgarî divanları gibi yazı eserlerinde, Kara-hanlı Türklerinin İslâmîyete girdikleri zamandaki dünya görüşlerine dair malûmat vardır. Kutadgu Bilig'de, kâmil insanın kâinat içindeki mevkîi, mânevî bir hükümdarın durumuna teşbih edilir. Hâkim ve âdil insan güneşe benzetilir ve "ajun"un ortasında, aslan burcunda, bir tahta oturmuş olarak tasvir edilir. Kara-hanlı edebiyatında kâmil insana verilen bu ehemmiyet, İslâm-Türk hümanizminin temel taşlarından olsa gerek. Kara-hanlı hükümdarlık tören ve âlâmetlerinin, İslâm minyatürlerindeki kosmolojik hükümdar motifine tesir etmiş olması mümkündür.

Milâdî XI. ve XII. yüzyıllardan kalan İslâmî Kara-hanlı san'at eserleri, bilhassa dinî mahiyette mimarî âbidelerdir. Bu âbideler ekseriyetle kadim Türkistan bina şekillerini İslâmîyeten ihtiyaçlarına tatbik etmiştir. Kara-hanlı devrinde Doğu Türkistan tesirleri Batı Türkistan'a ilerledi. Binalar ve kubbeler, Samanî devrine nazaran, bir yükselme temayülü gösterir. Mimarî kompozisyonlar sade ve ahenklidir. Cephelerin tak-simi muvazeneli ve tezyinat fevkalâde incedir. Sgrafito tarzında hâkkedilmiş tezyinat, tuğla oymaları, tuğla mozayikleri, sırlı tuğlalar ve kabartmalı çiniler kullanılmıştır. Figüral san'atı teşvik etmeyen Kara-hanlı devrinde, mücerred tezyinat ve yazı san'atı yüksek mertebelere erişti. Hücrelerin tezyinat unsuru olarak kullanılmasından, İslâm âleminde ikbal bulacak olan mukarnas şekilleri doğdu.

Kara-hanlı devrinden kalan en mühim eserler, türbeler, mescidler, külliyeler ve minarelerdir. Üzkent'te 1012 tarihli İlik Nasr bin Ali türbesi, 1152 tarihli Celâlüddin Hüseyin türbesi, 1186 tarihli adsız türbe mümtaz âbidelerdir. XI. yüzyıldan kalan Hazar mescidi ve XII. yüzyıl yapısı olan Buhara'da

Attar mescidi, İslâm âleminin pek eski kapalı mescidleri meyanındadır. Buhara'da milâdi 1077' de, Kara-hanlı Nasr bin İbrahim'in yaptırdığı Rabat-i Melik külliyesi Ak-beşim gibi, muhkem duvar içinde bina edilmiş külliye geleneğini devam ettirmektedir. Narşahî tarihi, Buhara'da Ulucami'nin ilk yapısını Kara-hanlı Arslan Han'a atfeder. Keza Buhara'daki Namazgâh, kadîm Türkistan'da benzeri olmıyan ve İslâm cemaatinin ihtiyaçlarını gözeten, yeni bir mimarî tertip arzeder. Kara-hanlı minareleri bugün Türkistan'da bilinen en eski minarelerdir. Milâdi 1127 tarihli Ulu Minare, Türkistan minarelerinin umumî şeklini tâyin etmiştir. 1107 tarihli Car Kurgan minaresi ise, Anadolu Selçuk minarelerini andırır.

Netice olarak denebilir ki, Kara-hanlı san'atı İslâm-Türk dinî mimarisine istikamet vermiştir. Türkistan tesirlerinin varlığı diğer İslâm memleketlerinde de, Kara-hanlı san'atının izleri tespit edilebilir.

EYİCE, SEMAVİ (İstanbul) : 1961 yazında Doğu Trakya'da yapılan bir tetkik gezisinden notlar.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından verilen tahsisatla, 1961 yılı Haziran ayında Trakya'nın bir kısmında bir tetkik gezisi yaptık. Bir asistan ve iki öğrencinin de katıldığı bu gezi sırasında İstanbul-Edirne yolunun dışında kalan ve şimdiye kadar ihmal edilen bölgeleri taramağı tercih ettik.

Bu tetkik gezimizde Vize, Saray, Pınarhisar, Midye, Kırklareli, Ereğli, Tekirdağ ve İncik'teki çeşitli devirlere ait eski eserler üzerinde çalışmak fırsatını bulduk. Bu yerlerde, oldukça önemli bazı Bizans devri' anıtlarından başka, şimdiye kadar tanınmamış bir hayli Türk eserini de görmemiz mümkün oldu. İmkân nispetinde ölçülerini alarak plân, kroki ve fotoğraflarını çıkarttığımız bu mimarî anıtların yanısıra bir miktar da kitabe tespit ettik.

Tebliğimizde, bu gezimizde görebildiğimiz eserler üzerinde durulacak ve bunların resimleri projeksiyonla gösterilecektir.

